Türkiye Ekonomisinin Orta Gelir Tuzağına Düşüp Düşmediğine Dair Tartışma: Kur Değerlenmesi Çerçevesinde Bir Bakış

A Discussion on Whether Turkish Economy is in Middle Income Trap or Not: A Perspective on Framework of the Exchange Rates Appreciation

Prof. Dr. Murat Nişancı (Erzincan University, Turkey)

Prof. Dr. Mine Gerni (Marmara University, Turkey)

Ph. D. Candidate Adem Türkmen (Erzincan University, Turkey)

Prof. Dr. Ömer Selçuk Emsen (Atatürk University, Turkey)

Abstract

Since 2007 long staying in the middle income group or especially unable to state a higher category, has begun to be considered as middle-income trap (MIT). According to World Bank (WB) classification, in 1955, Turkey reached to lower-middle income countries category from low-income category and staying there about 50 years. In 2004 Turkey has been reached constantly to upper-middle income countries category. However, last three years' low growth figures and reaching 20% of the US income per capita have created many discussions whether Turkey entered in MIT. Besides, in parallel the integration of Turkish Economy to the world economy and to be exposed financial flows because of the world expansionary policies may result to have excessive appreciation of the national currency and to seem overvalued than real level of GDP in dollars. In emerging artificial bloating in income per capita is a result of undervaluation on the exchange rate. Therefore, in this study; the correct exchange rate is calculated with using base year determined depending on current account deficit's minimum valued year or years which is assumed correct value of the exchange rate. By using calculated exchange rate, examined new GDP per capita series shows that Turkish economy could not reach the threshold 10000-12000 dollars despite being included in upper-middle income group in the WB classification. Furthermore, according to other classifications which are investigating MIT, it is also reached that Turkey has been placed in MIT long time period due to exchange rate pressures in terms of Turkey reached upper middle income position.

1 Giriş

Bireysel olarak ülke ekonomilerinin temel hedefi, sürekli ve yüksek büyüme skorları yakalayarak fert başına gelir seviyesinin en üst düzeye çıkarma ve böylece ihtiyaçlar hiyerarşisinde üst düzey ihtiyaçlar kategorisine sıçramayı sağlamaktır. Dolayısıyla daha fazla gelir ve buna bağlı olarak daha fazla tüketim yapılarak refah seviyesinin daha üst düzeye çıkarılması amaçlanmaktadır. Özellikle toplumsal kayıtsızlık paftasında daha üstte yer alan kayıtsızlık eğrisi üzerinde dengeye gelmekle ifade edilebilecek refah artışı, özelde gelişmekte olan ülkeler bağlamında kalkınma iktisadının ve genelde de büyüme iktisadının ilgi alanları arasındadır. Büyüme iktisadının Solow ve öncesi teorilerinde ise gelir açısından ileri ülkelerin büyümelerinin zamana bağlı olarak giderek durağanlaşma göstereceği ileri sürülür. Buna karşılık geri kalmış ülkelerin yüksek büyüme performansı sergilemeleriyle gelişmiş ülkeler ile aralarındaki açığı kapatacağına dair “*yakınsama hipotezi*”nin II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşebilirlikten uzak kalması, teoride ve uygulamada hem yeni büyüme teorilerinin hem de kalkınma iktisadının doğuşuna zemin hazırlamıştır. Diğer bir ifadeyle iktisadi büyüme ve gelişme iktisadında yakınsama değil, aksine “*ıraksama hipotezi*”ne bağlı olarak ortaya çıkan literatüre ilaveten günümüzde karşı karşıya kalınan bir diğer sorun ise “*orta gelir tuzağı*” (OGT)’nin farkındalığıdır.

Kavramsal olarak henüz yeni yeni tanımlaması yapılmaya başlanan OGT, orta gelirli bir ülke ekonomisinin görece yüksek gelirli ülkelerin sergiledikleri büyüme performansından daha yüksek büyüme sergileme sürecinin sonlanması; büyüme trendinin yüksek gelirli ülkeler ile olan mesafesini kapatamayacak şekilde yerinde saymasıdır. Dolayısıyla OGT’ye giren ülkenin ekonomisi bir tür “*mehter yürüyüşü*” sergilemeye başlar. Ekonominin mehter yürüyüşünde ise düşük büyüme skorlarının yanı sıra istikrarsız büyümeler de etkili olur. Şöyle ki, istikrarsız büyüme skorlarında bir süre yüksek büyüme rakamları kaydedilirken, bunun sürdürülememesi ve daha da önemlisi, ekonomik krizlerle ekonomik gelişmişlik açısından kat edilen ileriye doğru mesafenin bir tür iadesi söz konusu olmakta; ekonomide önemli salınımlar kendini göstermektedir.

Türkiye ekonomisi özelinde OGT’yi ele alan tartışmalarda 2001 krizi sonrasında elde edilen yüksek büyüme skorları sonrasında 2005 yılında üst-orta gelir gurubuna geçiş ile sağlanan başarının sürdürülebilirliği ya da üst gelir gurubuna çıkıp çıkmayacağı tartışılır olmuştur. Üst-orta gelir sınıfına sıçramaya karşılık, büyümenin 2007’de ortalamanın altında kalması ve küresel krizin de etkisiyle 2008’de sıfırlanması, 2009’da da negatif skor olarak kendini göstermesi dikkati çeken en önemli unsur olmuştur. Küresel ekonomiye eklenmenin bir tür maliyeti olarak ifade edilebilecek bu yüksek oranlı küçülmeden sonra 2010 ve 2011’deki telafi edici yüksek

büyüme ise sürdürülememiştir. Şöyle ki, 2012 ve sonrasındaki büyüme skorları Türkiye'nin ortalama büyümesinin altında, oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmesi, Türkiye'nin OGT'ye düştüğüne dair tartışmaları gündeme taşımıştır. Literatürde OGT'nin fert başına gelir açısından 10 bin dolar ile 13 bin dolar arasında sıkışık kalan ekonomilerin, orta gelirli ülke olarak adeta kalmaya mahkûm olması ile ifade edilen durumun, yani orta gelirli olarak kalmaya mahkûmiyetinin, daha çok düşük büyüme skorlarının bir yansıması olduğu açıktır. Burada Türkiye ekonomisinin 2002 yılındaki fert başına gelirinin 2-3 bin dolardan hâlihazırda 10 bin doları aşmış olmasına rağmen, son üç yıldaki düşük büyüme skorları ile OGT'ye düştüğü iddialarını destekleyen bulgu olarak görülmektedir.

Ancak, bu çalışmada Türkiye ekonomisinin iddia edildiği gibi OGT'ye düşmesinden de daha dramatik sonucu, OGT düzeyine ulaşmış olsa da, bu gelir düzeyinde uzun süre bulunacağı iddiası tarafımızdan dile getirilecektir. Şöyle ki, 2001 sonrasında Türkiye ekonomisinde yaşanan reel fert başına büyüme skorları dikkate alındığında, dolar bazında gözlenen 4 katlık artıştan ziyade 2 katına dahi varmayan bir artışın varlığı dikkat çekmektedir. Bu durumda dolar bazında milli gelirin olduğundan fazla bir gelir artışına sinyal teşkil eden bulguların varlığından söz edilebilir. Daha açık bir ifadeyle ABD dolarının piyasa fiyatının Türkiye'de olması gereken seviyenin altında belirlenmiş olması olasılığının varlığına işaret eden bulgudan bahsedilebilir. Zira kurun uzun dönem denge değerini ifade eden satınalma gücü paritesi (SGP)'den sapmalar bu duruma sebebiyet vermektedir. Kurun SGP'den sapmasına yol açan finansal hareketler durduğunda, kurun SGP ölçüsünde kendi kendini düzeltmesi söz konusu olabilmektedir. Özellikle senyoraaj gelirleri elde eden yüksek konvertibl paralardaki genişlemeler kurda eksik değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu durumda dolar bazlı ulusal gelir de olduğundan fazla hesaplanabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada cari açığın görece en düşük olduğu ve böylece kurun olması gereken seviyeye yaklaşmış olduğu 1987, 1989, 1995 ve 2003 yılları baz alınarak kur hesaplaması ve buna bağlı olarak dolar bazlı milli gelir rakamları ortaya konularak, Türkiye'nin orta gelir tuzağına düşmekten ziyade; hâlihazırda bulunduğu gelir düzeyinin bile suni olup olmadığı tartışılacaktır.

2 OGT Üzerine Teorik Tartışmalar

Dünya ekonomisinde ülkeler; (i) düşük gelirli, (ii) orta gelirli ve (iii) yüksek gelirli ülkeler şeklinde sınıflandırılmaktadır. İlk etabı oluşturan düşük gelirli ülkelerin bu sınıf içerisinde uzun süre kalması ya da diğer bir ifadeyle yoksulluğu kader olarak kabullenmesi durumu **“yoksulluk tuzağı”** olarak tanımlanmaktadır (Koçak ve Bulut, 2014). Yoksulluktan sıyrılmanın veya iktisat jargonuyla kalkın(a)mamışlığın temel belirleyicilerinin varlığı konusunda tam bir konsensüsün olduğu söylenemez. Dolayısıyla zenginliğin ve yoksulluğun kökenleri sosyal bilimcilerin bakış açısına göre değişmekte ve bu da literatürde temel tartışma konularından birini oluşturur. İleri sürülen belli başlı hipotezler arasında yer alan (i) coğrafya hipotezi, (ii) kültür hipotezi ve (iii) cehalet hipotezinin ise münferit ülke örneklerini açıklamaktan uzak kaldığı iddiaları gündemdedir. Az gelişmişliğin onların geçmişten devraldıkları **“sosyal-siyasal-kültürel-ekonomik kurumlar”**dan ve özellikle **“sömürücü siyasal ve ekonomik kurumlar”**dan miras kaldığı ileri sürülmektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2014). Az gelişmişliğe özgü özellikler olarak nitelendirilen mirasa benzer olgular, aynı zamanda orta gelirli ülkelerde de kendine özgü bir şekilde tezahür etmiş ve dolayısıyla bunlarda gözlenen izdüşümü ise **“orta gelir tuzağı”** olarak tanımlanır olmuştur.

Burada temel alınan yöntemlerden biri Dünya Bankası'nın sınıflandırması olan orta gelirli ülkelerin alt-orta ve üst-orta şeklinde yapılan sınıflandırmasıdır. OGT literatürüne göre bir ülkenin alt-orta gelir grubunda kalması gereken minimum süre 28 yıl ve ortalaması 33 yıl iken, üst orta gelir düzeyinde ise minimum süre 7 ve ortalaması 14 yıldır (Felipe v.d., 2012). Bu süreler aşılmasına rağmen bulundukları kategoriden üst kategoriye sıçrayamama sorunu yoksulluk tuzağı olarak değil, OGT olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir ifadeyle OGT kavramı genel olarak ülkelerin bu sınıflandırma içerisinde bulundukları kategoriden bir üst kategoriye sıçrayamaması olarak adlandırılırken; tanımın belirttiği asıl özel husus ise alt-orta gelirli ülke grubunda veya üst-orta gelir grubunda çakılı olarak kalma söz konusudur. DB'nin belirlediği alt-orta ve üst-orta sınırlarını kabul etmeyen çalışmada (Felipe vd., 2012) 124 ülke yeniden sınıflandırılmış ve SGP'ye göre kişi başı gelir cinsinden alt-orta ülke grubunun geliri 2.000 dolar ile 7.250 dolar arasında; üst-orta gelir grubunun ise 7.250 dolar ile 11.750 dolar arasında olduğu belirtilmiştir. Bu veriler şüphesiz dünya ekonomisindeki gelişmelere bağlı olarak güncellenebilir nitelikte olduğu da göz ardı edilmemelidir.

OGT'yi tanımlayan bir başka çalışmada OGT'nin yükselen ekonomilerde büyüme yavaşlaması olduğu belirtilmiştir (Eichengreen vd. 2013). Büyüme yavaşlamasının varlığı da üç koşula bağlıdır. İlki, 7 yıllık ortalama kişi başı büyüme rakamı (satınalma gücü paritesi ve 2005 sabit dolar fiyatları cinsinden) en az %3,5 olmalıdır. İkincisi, birbiriyle örtüşmeyen iki 7 yıllık periyod arasında kişi başı gelir büyümesinde en az %2'lik bir düşüş olmalıdır. Üçüncüsü ise, büyüme yavaşlaması (sabit fiyat ve SGP ye göre) kişi başı geliri en az 10.000 dolar seviyesinde olan olgun ekonomilerde görülebilir.

Diğer taraftan OGT'ye düşen ülkelerin sınırlarını ABD kişi başı geliri ile ilişkilendiren çalışmalardan birinde (Robertson ve Ye, 2013) orta gelir tuzağına düşen ülkelerin ABD kişi başı gelirinin %8 ile %36'sı arasında bulunduğunu, bir diğerinde ise (Woo, 2012) bu rakamın %20 ile %55 arasında olduğu belirtilmektedir.

OGT öncesinde ülke ekonomisi az gelişmiş ya da durağan büyüme durumunda iken; ekonomiden siyasete, kültürden sosyal alanlara varıncaya kadar radikal değişimlere gidilerek adeta devrim niteliği taşıyacak adımlar atılması-yapısal değişimlere gidilmesiyle durağanlığın aşılması hedeflenir. Köklü değişimler ülke ekonomisinde bir tür altın çağı başlatır ve bunun getirdiği dinamizm ile birlikte yüksek büyüme skorlarının gelmeye başlaması, bir tür “*büyüme devrimi*” olarak kendini hissettirir. Uzun dönemli yıllık büyüme performansının üzerinde büyüme skorları elde edilmeye başlanarak gelişmiş ülkelerle olan mesafe kapanmaya başlar. Ekonomide ortaya çıkan bu “*lale devri*” ortamı aynı zamanda dünya ekonomisinde de teyidini alarak yabancı çevrelerden olumlu tepki alır ve ülkenin büyümesi için gereksinim duyduğu yabancı sermaye ülkeye akmaya başlar. Ancak, bu olumlu iklimi sağlayan radikal değişimler bir süre sonra vazgeçilmez-kırılamaz paradigma halini alır. Ülkenin gereksinim duyduğu yenilikçi ortam kaybolmaya başlar. Ve bundan da ekonomi nasibini alarak bir süre sonra ataletle düşmeye başlar. Eskide kalan önceki paradigma değişiminin sağlamış olduğu olumlu iklimin büyümesinde kalan siyaset ve bürokrasi, eskiye olan amentüsüne sıkı sıkıya bağlılığı ve bunu değiştirme gereksiniminin farkındalığını kaybeder.

Burada her reformist yapı ya da köklü yapısal değişimden bir süre sonra “*cari reformlar kırılamaz birer paradigma haline dönüşürse*”, toplumda ataletin-durağanlığın ortaya çıkması özellikle eski Sovyetler ya da benzeri deneyimlerden bilinmektedir. Bilindiği gibi Sovyetler Birliği, 1917 Bolşevik Devrimi ile başlayan bir süreç olup, ekonomiyi az gelişmiş bir ekonomiden modern bir yapıya dönüşümü sağlama ve bu çerçevede kat edilen yolda GSMH değeri itibarıyla ABD’den sonra dünyanın ikinci büyük ekonomisine dönüşümü ifade eder. 1960’larda vardığı nokta itibarıyla Sovyetler askeri açıdan da ABD ile boy ölçüşebilecek seviyeye ulaşmıştır. Burada Simon Kuznets’in ifadesiyle ekonomiden sosyo-kültürel alana varıncaya kadar ortaya çıkan devasa dönüşüm aynı zamanda diğer az gelişmiş ülkeler için de model olabileceği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bu yönüyle hem Kuznets (1966, 1971) hem de Alexander Gerschenkron (1962, 1968) Sovyet dönüşümünü modern Batı literatürü ile karşılaştırmalı olarak almışlardır. Dolayısıyla otoriter ve sosyalist rejim 1920’lerin sonunda, yani ihtilalden sonraki 10 yılda tesis edilmiştir. 1950’lerin sonuna kadar devam eden bu başarı öyküsünün ise ABD’yi yakalayıp yakalamayacağı tartışmaları arasında sistemin en önemli zafiyetine başta Friedrich A. Hayek olmak üzere Ludwig von Mises ve Oscar Lange gibi düşünce adamları vurgu yapmıştır. Bu düşünce adamlarının öngörüsüyle, 1920’lerdeki heyecana paralel olarak özgürlükleri kısıtlayan yapılar ihmal edilmiş ve Birlik de özgürlüklerin ihmal edildiği-yenilenemediği yapıda durağanlığa girmiştir. Öngörüler gerçekleşerek 1960’lardan itibaren 20 yıllık süreçte sistem durağanlaşmıştır (Ofer, 1987); insan refahına mal edilemeyen büyümenin suni ya da teknolojiyen yoksun rekabetçilik olarak adlandırılması söz konusu olmuştur. Sovyetler Birliği’ne özgü suni büyüme, merkezi komuta yapısı sayesinde tarımda (çok düşük verimlilikle) kullanılan kaynakların sanayiye aktarmasıyla zorlamalı sanayileşme gerçekleşirken, bu sanayileşme de daha çok insan refahına etkisi zayıf olan silah sanayinde gerçekleşmişti. Bu türden bir büyüme geri kalmış pek çok alanda arayış kapatabilmek için bir dereceye kadar genel geçerliliğe sahipti ve sistemin özünde yaratıcı yıkım olmadığından, sömürücü kurumlara dayalı büyüme daha kolay gerçekleşmiştir. Ancak, bir tür denizin bitmesi, yani tarımdan aktarılabilecek kaynakların kalmadığı yapıda Sovyet ekonomisinde çöküşün yaşanması kaçınılmaz hale gelmiştir. Servetin ve gücün dar bir zümrenin-elitin elinde toplanması ise diğer gurupların karşıt harekete geçmesini tetikleyen unsur olmuştur (Acemoğlu ve Robinson, 2014). Dolayısıyla başarılı büyüme oranları ile dikkat çeken Sovyetler, 1928-1984 döneminde ortalama %4.3-%4.8 arasında skorlar yakalamıştır. Bu orana 1874-1984 arası dönem için ancak %4.5’lik bir ortalama tutturarak Japonya yaklaşılabilmektedir. Sosyalist planlamanın bu başarısının 1975’lerden itibaren düşüşe geçtiği ve 1980’lerde de durgunlaşmaya başladığı belirgin bir şekilde gözlenmiştir (Emsen vd., 2011).

Genel olarak dünya deneyimleri ve özelde de Sovyetler için gözlenen durağanlaşma kavramının yarattığı sosyo-ekonomik değişimler, durağanlığın hem tanımını hem de sebeplerini sorgulamaya başlamıştır. Bu çerçevede OGT terimi literatürde ilk kez Dünya Bankası’nın (2007) yayınladığı “An East Asian Renaissance Ideas for Economic Growth” adlı raporda tanımlanmıştır. Kavramın bu ilk kullanımına paralel olarak OGT, literatürde hem genel kabul görmüş hem de yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Raporda orta gelir düzeyinde bulunan ülkelerin 21. yüzyılda ekonomik çeşitliliğe ayak uyduramadıkları ve dolayısıyla zengin ülkelere göre daha yavaş büyüyeceği ileri sürülmektedir. Dolayısıyla OGT’ye düşmeyen ekonomi, S. Kuznets’in ifadesiyle topluma her türlü mal sağlama becerisine sahip ekonomilerdir ve bu ekonomiler olgun ekonomiler olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla olgun ekonomi düzeyine ulaşamayan, yani orta gelir tuzağına yakalanan ülkelerin kendisi ile mukayese edildiğinde, görece düşük ücretli-fakir ülkelere karşı standart imalat sanayi ürünlerinde rekabet gücü zayıflamakta ve buna ilaveten inovasyona dayalı olarak büyüme performansı sergileyen zengin ülkeleri yakalamakta zorlanmaktadır. OGT’ye düşüğü kabul edilen ülkeler için (bkz. Eichengreen vd., 2011, 2013) kişi başına düşen gelirin 10.000-11.000 dolar ve 15.000-16.000 dolar düzeyine ulaştıktan sonra gelirlerini daha fazla yükseltmemesi sonucu ortaya çıkan tıkanıklık olarak ifade edilmiştir. Bu eşiklerin aşılmasına paralel olarak ABD kişi başına gelir düzeyinin %58’inin üzerine çıkılması ve imalat sanayinin ulusal gelir içerisindeki payının %23’lerde olması da OGT’den çıkma yönündeki gücün hem sebebi hem de sonucu olarak kabul edilir (Bozkurt, 2014; Berber, 2011, Eichengreen vd., 2011).

3 Türkiye’de OGT Üzerine Yapılmış Çalışmalar

Koçak ve Bulut (2014) tarafından yapılan çalışmada 1950-2010 dönemi için ABD ve Türkiye’ye ait SGP 2005 yılı fiyatları kullanılarak elde edilen GSYİH serilerinin doğal logaritmaları alınmış ve Türkiye’nin serisi ABD serisinden çıkarılmıştır. Çalışmada Roberson ve Ye (2013) tarafından kullanılan ve yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testleri kullanılmıştır. Yapısal kırılmaları inceleme konusu yapan birim kök sına tekniklerinde Lee ve Strazicich (2003)’in iki yapısal kırılmalı ve Carrion-i Silvester vd. (2009)’in beş yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılmıştır. İlk testte kırılmalar 1978/1971 ve 1993/1992 iken, ikinci testte kırılmalar 1956, 1962, 1977, 1993 ve 2000’dir. Birim kök sına malarında serinin düzey değerlerde durağan olmayıp birinci farklarda durağan olduğu belirlenmesi yapılarak, buradan Türkiye ekonomisinin OGT’de bulunmadığı sonucuna varılmıştır (Koçak ve Bulut, 2014).

Bozkurt vd. (2014) tarafından yapılan çalışmada Türkiye’nin yüksek gelirli ülkelere yakınsayıp yakınsamadığı mutlak ve koşullu yakınsama (yükseköğretimde okullaşma, yurtiçi tasarruflar ve imalat sanayinin GSYİH içindeki payı) boyutuyla 1971-2012 yılları arası veri seti ile ülkelerin 2005 sabit fiyatlarıyla SGP gelirleri alınarak araştırılmıştır. Lee ve Strazicich (2003)’in yapısal kırılmalı birim kök sına malarında Türkiye ve yüksek gelirli ülkeler arasındaki kişi başına düşen gelir farkının seviye değerlerinde durağan olduğu tespit edilmiş ve bu da gelir açısından Türkiye’nin yüksek gelirli ülkelere yakınsadığına sinyal kabul edilmiştir. Koşullu yakınsama için kullanılan ARDL yaklaşımında kişi başına gelir düzeyi üzerine imalat sanayinin GSYİH içindeki payı dışındaki yükseköğretimde okullaşma ve yurtiçi tasarruflar değişkenlerindeki artışların olumlu etkilerinin olduğu belirlenmesi yapılmıştır (Bozkurt vd., 2014).

Tuncel (2014) tarafından yapılan çalışmada 1953-2010 verileri kullanılarak Türkiye ile gelişmiş Asya ülkeleri (Japonya, G. Kore ve Tayvan), gelişmekte olan Asya ülkeleri (Tayland, Malezya ve Çin) ile Latin Amerika ülkelerinde (Brezilya, Arjantin ve Meksika) kişi başı gelir düzeyi ABD=100 endeksi baz alınarak betimleyici bir şekilde inceleme konusu yapılmıştır. Grafiksel gösterimlerde birinci gurup ülkelerden Japonya’nın Türkiye’den önde başladığı, ancak 1990’lardaki deflasyonist eğilimle düşüş göstermesine karşılık yine de ileride olduğu; G. Kore’nin 1970’lerin başında ve Tayvan’ın ise 1970’lerin sonunda Türkiye’yi geçtiği görülmüştür. İkinci gurupta ise Türkiye’nin önde gidişinin kapanmaya başladığı ve hatta 1995’de Malezya’nın Türkiye’yi geçtiği ve Çin ile Tayland’ın trendinin yükselme eğiliminin Türkiye’ye yakınsadığı şeklinde sinyallerin var olduğu dikkat çekmektedir. Latin Amerika ülkeleri kategorisi içerisinde endeksin dalgalı seyrinin adeta gelirde benzeşecek şekilde birbirine yakınsadığı tespiti bulunmaktadır (Tuncel, 2014).

Yaşar ve Gezer (2014) tarafından yapılan çalışmada 2005 sabit fiyatlarla Türkiye’de kişi başı gelirin ABD gelirine oranı ele alınırken, 1980-2012 arası dönemde bunun %14.67 ile %19.82 arasında dağılım gösterdiği belirlenmesi yapılmıştır. OGT tanımlamasında bu oranın %57’de sürekli kalması şeklindeki literatür bilgisi ışığında, Türkiye’nin henüz bu seviyeye ulaşamadığı ileri sürülmüştür. OGT’de takılı kalmanın göstergelerinden imalat sanayi istihdamının toplam istihdamdaki payının %23’e ulaşan ülkenin büyüme performansının yavaşlayacağına dair kritere karşılık Türkiye’de bu oranın %18.82 olması nedeniyle henüz takılı kalma potansiyelinin bulunmadığı belirtilmiştir. Türkiye’nin üst-orta gelir gurubuna 2005’de geçtiği ve orta gelirde kalma süresinin ortalama 14 yıl olduğuna dair belirlenme ışığında, giderek düşen büyüme performansı ile Türkiye’nin orta gelirde uzun süre kalma olasılığının yüksek olduğu ileri sürülmüştür (Yaşar ve Gezer, 2014).

Dalgıç vd. (2014), 1990-2013 dönemi için düşük-orta ve yüksek-orta gelirli 50 ülkede, OGT’den çıkışta bağımlı değişken olarak, ortalama büyümeden fazla olduğunda 1 ve az olduğunda ise 0 kukla değişken kullanarak, teknoloji ve beşeri sermaye ile kurumsal faktörlerin rolünü probit modellerle inceleme konusu yapılmıştır. Elde edilen bulgularda teknoloji değişkeninin (patent başvuruları, Ar-Ge’de çalışan araştırmacı sayısı, ileri teknoloji ihracatının payı, Ar-Ge harcamalarının gelir içindeki payı ile orta öğretime kayıt oranı) gelir artışını pozitif etkilediği belirlenmiştir. Makro değişkenlerin (fiyat istikrarı, doğrudan yabancı sermaye girişleri, yatırım ve tüketim harcamalarındaki artış ve dış ticaret hadlerindeki iyileşme) de OGT’den kurtulmada pozitif etkilerinin olduğu ve buna karşılık kamu harcamalarında ve dışa açıklıkta artışlar ile reel kur yükselişlerinin ise olumsuz etkilerinin olduğu gözlenmiştir. Kurumsal faktörlerden yolsuzluk ve bürokrasideki artışların gelirde olumsuz ve buna karşılık demokratik hesap verebilirlik, hükümet istikrarı ve yatırım profiliindeki değişimlerin ise olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir (Dalgıç vd., 2014).

OGT ve bundan çıkabilme yeteneğinde arz (GSYİH) boyutundan ziyade talep (hane halkı, kamu ve özel yatırım harcamaları ya da gayrisafi sermaye birikimi) boyutunun önemine Türkiye özelinde vurgu yapan çalışma Mert (2014) tarafından yapılmıştır. Toplam değerlerin nüfusa bölünmesi sonucu her bir değişkenin kişi başı değerleri oluşturularak elde edilen verilerde betimleyici analizlerle kişi başı gelir açısından Güney Doğu Asya ile Latin Amerika ülkeleri arasında birinci gurubun yükseliş ve ikinci gurubun ise düşüş seyrine karşılık Türkiye’nin durağan bir seyir takip ettiği belirlenmiştir. OGT’den kurtulabilme yeteneğini sergileyen ülkeler net yurtiçi talebin dış talepten yüksek olduğu ülkelerdir ve bu ülkelerde dinamik bir iç talebin varlığının büyümeye katkılarının yüksek olduğu ileri sürülürken; Türkiye özelinde buna ilaveten net yatırımlarda artış sağlanabilirliğin önemli olduğuna vurgu yapılmıştır (Mert, 2014).

Oldukça yeni bir literatürün oluştuğu OGT üzerine tartışmalarda bir kısım çalışmalarda Türkiye ekonomisinin OGT'ye düşmediği ileri sürülürken, bir kısım çalışmalarda OGT'ye düştüğü iddia edilmektedir. Bu literatürde tam bir konsensüse varılamamış olmasına rağmen, OGT'ye karşı önlem olarak politik değişkenler ile yabancı sermaye çekebilirlik ve yatırım iklimindeki artışlardan oluşan ekonomik değişkenlerin önem arz ettiğine vurgu yapılmaktadır.

4 Türkiye Üzerine Betimleyici İnceleme

Düşük gelirli ülke tanımlamasından alt-ortaya, alt ortadan üst-ortaya ve üst-ortadan da yüksek gelirli ülkeler kategorisine geçişler için politik-ekonominin ihtiyaç duyduğu en temel unsurların başında esneklik ve yenilikçilik gelmektedir. Esneklik açısından kastedilen ise olması gereken kur (e_i) ile fiili kur (e_e) arasındaki bağın kopmasıdır. Kur bağının kopması siyasetçi için oldukça hoş karşılanabilir yansımalarla sahiptir. Bunlardan birincisi, dolar bazlı ulusal gelirin olduğundan fazla-yüksek çıkmasıdır. (Düşük) kura bölünerek hesaplanan döviz bazlı milli hasılanın olduğundan fazla-yüksek çıkması aynı zamanda iç politikada başarının simgesi olarak kullanılır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan ikinci unsur da, düşük kurdan dolayı ucuz ithalat ve böylece ithal girdiye bağlı düşük enflasyonun ortaya çıkmasıdır. Üçüncüsü, dolar bazında suni gelir artışı düşük kur ile birleşince daha fazla ithalat yapma imkanının doğmasıyla, tüketimde ve dolayısıyla refahta suni ilerlemeler sağlanabilmekte; ithalat artışları ekonomide arz ve talep uyumsuzluklarından doğacak talep enflasyonunu baskılamaya imkan sağlamaktadır. Dolayısıyla siyasal iktidarların özellikle seçimlerden önceki süreçte takip ettikleri yol, düşük kura dayalı bir yapıyı oluşturarak iktidarlarının sürdürülebilirliği açısından hayati önem taşımaktadır. Uygulamada döviz bolluğunun sağlanabilirliği ve dolayısıyla ülkelerin ithal mal cennetine dönüştürülerek suni refah artışının sağlanabilmesi için yüksek faiz uygulamasına gidilmesi de elzem gözükmektedir. Bunu besleyen dünya konjonktürünün varlığı ise görece daha düşük bir faiz maliyetiyle sağlanabilirliği ekonomiyi rahatlatıcı gözükmektedir. Düşük kur ve ucuz ithalatın yansımaları arasında yerli girdi kullanım eğilimini düşürerek, “*ithalata dayalı ihracat*” eğilimini, yani bir tür re-ekspotçu olmayı kamçulamaktadır. Genelde sorulan soru, “niçin ihracat yapılır, ülkede bulunmayan ya da yeterli olmayanları ithal yapmak içindir” cevabı bu kez tersine dönmekte; ihracat yapabilirlik ithalata dayalı hale gelmektedir. Diğer taraftan ucuz ithal malları tüketim iştahını kabartarak toplumda tasarruf yapma eğilimini zayıflatmakta; düşen tasarruflar, düşen yatırımlar ve buna bağlı düşük büyüme ($g = s / k$) sarmalına düşmektedir. İlâveten mevcut yatırımlar da üretken alanlardan ziyade spekülâtif alanlara kaymaktadır.

Yukarıda belirtilen avantajlarından dolayı düşük kura dayalı bir yapılanmanın popülist eğilimlerin yüksek olduğu ülkelerde yaygın olduğu dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, kurun reel ekonomik faaliyetlerden koparak daha çok parasal ekonomi orijinli olarak belirlenir olması, uzun vadede reel ekonomik aktörlerle kurun kendi kendini düzeltmesi ise kriz olgusu olarak ortaya çıkmaktadır. Kurda ortaya çıkan düzeltmeler ise dolar bazlı milli gelirden “*mehter yürüyüşüne benzer salınımlar*”a sebebiyet vermektedir. Türkiye ekonomisinde 24 Ocak Kararları sonrasında kurdaki dalgalanmalara paralel olarak dolar bazlı milli gelir dalgalanmaları kendini göstermiş ve bu çerçevede gelir rakamlarında 1994, 2001 ve 2009 yıllarında ciddi düşüşler gözlenmiştir.

Kura bağlı salınımların belirgin bir şekilde gözlemlendiği Türkiye ekonomisinin alt-orta gelir gurubunda kalma süresi de uzun sürmüştür. Şöyle ki, Türkiye'nin düşük gelirli ülke sınıflandırmasında alt-orta gelirli ülke kategorisine geçiş yılı 1955 olarak kabul edilmekte ve ortalama fert başına gelir artışında %2.6'lık bir skor yakalayarak ancak 50 yıl sonra, 2005 yılında üst-orta gelir sınıfına dahil olduğu gözlenmektedir (Felipe v.d., 2012). Atlas Metodu'na göre; 2013 yılı verileriyle kişi başına düşen geliri, 1.045 dolar ve altında olan ülkeler düşük gelirli ülkeler, 1.046 dolar ile 4.125 dolar arasında olan ülkeler alt-orta gelirli ülkeler, 4.126 dolar ile 12.745 dolar arasında olanlar ülkeler üst-orta gelirli ülkeler ve 12.745 dolardan daha yüksek olan ülkeler ise yüksek gelirli ülke grubundadırlar. Şekil 1'de Atlas metodunun 1987'den günümüze kadarki süreçte yapılacak sınıflandırma için kullandığı aralıklar gösterilmiştir.

Şekil 1. Atlas Metoduna göre ülke sınıflandırması sınırları 1987-2013 **Kaynak:** Worldbank Atlas metodu Tarihçesi verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Dünyada finansal akımların yol açtığı kur dengesizlikleri zaman zaman yaşanan döviz krizleri ya da kırılmalarla düzeldiği kriz literatüründen bilinmektedir. Ancak, ülkeye özgü krizler ya da kırılmaların finansal sistemden kaynaklanan genişlemeleri ise ülkelerde döviz krizi şeklinde yansımalarla bulunmamakta; ülke parasının uzun süre değerli veya değersiz olmasına yol açabilmektedir. Değersiz kur da ulusal gelirin suni olarak şişmesine, yani olduğundan fazla gözükmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla olması gereken kur tanımında, cari işlemler bilançosu (CİB) açığının ulusal gelire oranının minimal düzeyde kaldığı yıl veya yıllar baz yıl alınarak hesaplanan SGP orijinli döviz kuru daha gerçekçi bir kur olabilmektedir. Daha gerçekçi SGP orijinli kura göre hesaplanacak dolar bazlı ulusal gelirin de yine daha gerçekçi gelir olacağı ileri sürülebilir.

Yukarıdaki ifadelerden hareketle öncelikle Türkiye’de CİB açığının GSYİH’ya oranı ile reel efektif kur değişkenini içeren ilişkiler görsel olarak sunulmaya çalışılmıştır (bkz. Şekil 2). Grafikte sol dikey eksen cari işlemler bilançosunun GSYİH içindeki payını ve sağ dikey eksen ise reel efektif kuru göstermektedir. Grafikteki dikkat çekici noktalardan birisi özellikle kriz yıllarında kur ile cari açık arasında ters yönlü ilişkilerin varlığıdır. 2008 küresel krizi hariç, genelde cari işlemler açığı fazlaya dönüşürken, 2009’da açık azalmasına rağmen fazlaya dönüşmemiştir. Ancak, kur ve cari açık arasındaki bu ilişkilerin ise özellikle 2001 sonrasında önemli ölçüde koptuğu söylenebilir. Kriz yılları dışında, CİB/GSYİH değerinin iyileşme gösterdiği yıllar ise 1987, 1989, 1995 ve 2003 yılları olarak dikkat çekmekte ve çalışmada da bu yıllar baz yıl olarak seçilmiştir ki, bu yıllardan 1995 ve 2003 yılı aynı zamanda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından da reel kur belirlemede baz yıllar olarak alınmıştır.

Şekil 2. Cari İşlemler Bilançosu Açığının GSYİH İçindeki Payı ile Reel Efektif Kurun Eşanlı Seyri (1980-2014) **Kaynak:** Worldbank, World Development Indicators ve TCMB EVDS veri tabanı kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2 yardımıyla belirlenen yıllar baz yıl olarak alınırken, Türkiye ve ABD GSYİH deflator verileri yardımıyla SGP’ye göre yeni kur hesaplamaları yapılmıştır. Buradaki temel amaç kurdaki aşırı değerlenme veya aşırı değer kaybının uzun dönemde doğru sonuçlar veren SGP kuru ile ortadan kaldırılarak, Türkiye’de kişi başı gelirin gerçekte literatürde bahsedilen OGT aralığında olup olmadığının tespit edilmesidir. Literatürde 2005 yılı olarak belirtilen reel kur bilgilerinin aksine, DB’nin kullandığı atlas metoduna göre Türkiye 1998’den itibaren üst-orta gelir gurubunda yer almaktadır. Fakat literatürde revizyon öncesi görünüm hakim olduğundan,

Türkiye'nin sürekli olarak üst-orta gelir gurubuna geçtiği yıl 2004 yılı olarak alınmaktadır. (bkz. Şekil 3). Şekil 3, 4, 5, 6 ve 7'de üst-orta gelirin alt sınırı aynı zamanda alt-orta gelirin de üst sınırıdır (kırmızı eğri). Benzer şekilde üst-ortanın tavanı ise üst-orta gelir gurubundan yüksek gelirli guruba geçişin sınırını (yeşil eğri) göstermektedir.

Şekil 3. Dünya Bankası Atlas Metodu Türkiye'de Kişi Başı Gelirin Seyri (1980-2013) **Kaynak:** Worldbank, World Development Indicators kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 3'te Türkiye'nin hiçbir hesaplama yapılmadan var olan cari durumu gözlenmektedir. Eichengreen vd. (2013) ile Woo (2012) tarafından yapılan çalışmalar da dikkate alınarak OGT için bir diğer kriter olan ABD kişi başı gayri safi milli hasıla (GNI)'sinin %20'sini ifade eden doğru da grafiğe eklenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin 1997'den beri sürekli bir şekilde üst-ortada yer aldığı görülmektedir. 1997'den bu yana üst gelir gurubuna çık(a)madığı (14 yılı geçmesine rağmen hala aynı gurupta kalması), ABD GNI'sinin %20'sini 2009'da geçmesi ve kişi başı 10.000 dolar seviyesini aşmış olması da dikkate alındığında, Türkiye'nin OGT'ye düştüğü tartışmalarına dair argümanlara haklılık kazandırmaktadır.

Şekil 4. 1987 Baz Yıl Alınarak Hesaplanan Atlas Metodu Türkiye'de Kişi Başı Gelirin Seyri (1980-2013) **Kaynak:** Worldbank, World Development Indicators ve TCMB EVDS veri tabanı kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 4'te 1987 baz yıl alınarak SGP'ye göre dolar kuru hesaplanmış ve Atlas metodu yerel kişi başı geliri bu kurdan dolara çevrilmiştir. Şekilden görüleceği üzere Türkiye 2004'den itibaren geçtiği üst-ortadan bir üst guruba geçememiş ve 2013 yılı itibarıyla kişi başı geliri ancak 5.500 dolar seviyesine çıkabilmiştir. Bu bağlamda Türkiye hem 10.000 dolar seviyesini görememiş, hem ABD kişi başı gelirinin %20'sine ulaşamamış hem de Felipe v.d., (2012) sınıflandırmasına (7.250 doları geçmelidir) göre üst-orta gelir gurubunun en alt düzeyinde bulunmaktadır. Dolayısıyla 1987 baz yıllı gelir hesaplamalarında Türkiye halen daha alt-orta gelirin hemen üzerinde, sınırda yer almaktadır.

Şekil 5. 1989 Baz Yıl Alınarak Hesaplanan Atlas Metodu Türkiye'de Kişi Başı Gelirin Seyri (1980-2013)
Kaynak: Worldbank, World Development Indicators ve TCMB EVDS veri tabanı kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 6. 1995 Baz Yıl Alınarak Hesaplanan Atlas Metodu Türkiye'de Kişi Başı Gelirin Seyri (1980-2013)
Kaynak: Worldbank, World Development Indicators ve TCMB EVDS veri tabanı kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 5 ve Şekil 6 için de Şekil 4'teki tespitlere benzer tespitlerde bulunmak mümkündür. 1989 ve 1995 baz yıl alınarak hesaplanan kişi başı gelirler açısından Türkiye 7 bin dolar seviyesine bile ulaşamadığı görülmektedir. Ancak, 1989 bazına göre 1999'da ve 1995 bazında göre ise 1997'de üst-orta gelir gurubuna geçtiği ve dolayısıyla 1987 baz yılına göre daha erken üst-orta gelir gurubuna geçmiş olduğu söylenebilir. Ancak, üst-orta gelir gurubuna geçilmiş olmasına rağmen, 1989 bazında göre 16 yıldır ve 1995 bazına göre de 18 yıldır üst-orta gelir gurubunda bulunmakta ve bu sınıfın da en alt sınırlarında dolaştığı dikkate alınırsa, OGT'ye düştüğü söylenebilir.

Şekil 7. 2003 Baz Yıl Alınarak Hesaplanan Atlas Metodu Türkiye'de Kişi Başı Gelirin Seyri (1980-2013)
Kaynak: Worldbank, World Development Indicators ve TCMB EVDS veri tabanı kullanılarak hazırlanmıştır.

Diğerlerinden farklı olarak 2003 baz yılı kullanıldığında, Türkiye'nin atlas metoduna göre 1987'den beri üst-orta gelir gurubunda yer aldığı ve hatta 1998 yılındaki kurun kriz öncesi baskılanması nedeniyle muhtemelen ABD %20 sini bir yıllığına geçtiği gözlenmektedir. Ayrıca 2011'den itibaren 7.250 doları da geçtiği fakat 10.000

dolar eşiğine çıkmadığı görülmektedir. Bu bağlamda OGT'ye düştüğü bazı yazarların sınıflandırmasına göre kabul edilebilir niteliktedir.

5 Literatürde OGT'ye Karşı Önlemler

Büyümede sürdürülebilirliğin koşulunun kişi başına gelir ve işçi başına verimliliğin artırılmasıyla tanımlanabileceğini ileri süren Kuznets, bunun da yine sürekli yapısal değişimle mümkün olabileceğini iddia etmiştir (Ofer, 1987). Şöyle ki, büyüme kalıbının en temel belirleyicisinin sürekli devinimi içeren yapısal değişimlerle olacağı savı, ihtilal(ler) ile siyasal, ekonomik ve sosyal yapısı kırılmaz kalıplara büründürülen sistemin, belki ihtilal ile çağı yakalaması ve hatta öne geçmesine karşılık; devam ede gelen süreçte çağın gerisinde kalması en temel sorun olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla başlangıçta büyüme ve çağı yakalama adına çağın da ötesine geçen kurumsal yapılar, totaliter yapı gereği, ilerleyen zamanlarda çağın gerisinde kalmıştır. Bunlar sistem gereği birer “*dogma*” halini alırken; cari nesil için “*ileri devrim*” niteliği taşıyan yapı, gelecek nesil için “*geri paradigma*” haline dönüşmüştür. Dolayısıyla Rusya'ya özgü ortaya çıkan bu durumu “*bünyesinde köklü çelişkiler barındıran Rusya mı?*” (Şafak, 2010) sorusu ile adeta tek bir cümle ile özetlemek mümkün olabilmektedir. Kuznets orijinli bakış açısı dikkate alındığında, Türkiye’de emek verimlilik artış hızlarında gözlenen yavaşlamalar OGT sinyali olarak kabul edilmektedir (Koçak ve Bulut, 2014).

Diğer taraftan OGT boyutu Yeldan (2012)’a göre yapısal dönüşüm şeklinde reformist olamama ya da insanın üretkenliğini artırıcı eğitim ve Ar-Ge harcamalarında rakiplerinin gerisinde kalma şeklinde ifade edilmiştir. Buna ilaveten Yeldan vd. (2012)’ye göre tasarruf düzeylerinde gerilemeler ve kurumsal yönetim yetersizlikleri de OGT'ye yol açan unsurlardandır. Sak (2012) ise imalat sanayinde katma değeri yüksek üretim yapılmaması ve dolayısıyla imalat sanayinin büyümeye katkısının sınırlı kalması OGT'yi doğuran önemli bir öge olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye’nin 2000-2010 arası dönemde imalat sanayinin büyümeye katkısı %6.3 iken, üst-orta gelir gurubundaki ülkelerde bu oran %18.5 ve tüm orta gelirli ülkelerde %18 olarak tespit edilmiştir. Eichengreen vd. (2013) çalışmasında OGT’den çıkmanın yollarından biri olarak imalat sanayinin GSYİH’ya katkısının %23’ü geçmesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye’nin bu konudaki durumu üst-orta gelirli ülke ortalamasından görece iyi olsa da %23’lük payı geçerek burada sürekliliği yakalamayı henüz başaramadığı ve 1998’den itibaren ortaya çıkan düşüş trendini yeniden yükselişe çeviremediği dikkat çekmektedir (bkz. Şekil 8).

Şekil 8. Üst Orta Gelir Gurubunda Yer Alan 37 Ülke İmalat Sanayi Katma Değeri (GSYİH) Ortalaması ve Türkiye'nin Durumu (1995-2013) **Kaynak:** Worldbank, World Development Indicators kullanılarak hazırlanmıştır.

Toprak (2012)'da Türkiye'nin OGT'ye düşüşünde mülkiyet hakları endeksinin düşük olması, patent performanslarının yetersizliği, firmaların finansal kaynaklara erişimindeki kısıtlar, nitelikli işgücü yetersizliği ve eğitim kalitesinin düşüklüğünü sıralamıştır. Öz (2012) ise Türkiye'nin OGT'den çıkabilmesinin üretim ve istihdam yapısını çeşitlendirebilmesine, inovasyon faaliyetlerini artırması ve çalışanları yeni teknolojilere adapte edebilmesinin yanı sıra yeni ürün ve süreçler yaratılabilirliğine bağlı olduğuna vurgu yapmıştır (Koçak ve Bulut, 2014). OGT'den kurtuluşta arz boyutunun yanı sıra talep boyutuna değinen çalışmalarda da özellikle yurtiçi hanehalkı talep düzeyinin dinamik ve canlı olmasının yanı sıra özel yatırım harcamalarının yüksekliğine temas edilmiştir (Mert, 2014). Pamuk (2014) tarafından yapılan OGT belirlemesinde ise arz ve talep boyutunun özet bir şekilde sentezlendiği dikkat çeker. Buna göre düşük yatırım oranları, mamul mal üretim hızının düşüklüğü ve yeterince çeşitlendirilmeye gidilmemesi gibi faktörlerin ön planda olduğuna vurgulanmaktadır (Pamuk, 2014).

6 Sonuç

Döviz kurunun aşırı değerlenmesi şüphesiz dolar bazında hesaplanan ulusal gelirin de olduğundan daha yüksek çıkmasına yol açmaktadır. Diğer bir ifadeyle kurun değersizleşmesi ile dolar bazlı milli gelir arasında ters

yönlü bir ilişki olduğu açıktır. Bu noktada kurun olması gereken seviyesinin altında kalmasında özellikle kurların uzun dönemde fiyatlamasını ifade eden SGP'den sapmalar, yani finansal akımlar etkili olmaktadır. SGP'den sapmalar da cari açığa derinleşmenin sebeplerindendir. Dolayısıyla kurun olması gereken seviyeleri yakaladığı dönemlerde cari açığın minimum düzeylerde olduğu ve hatta cari fazla verildiği dikkate alınır, kurun uzun dönemde SGP ölçüsünde dengeyi bulacağına dair teorik kur literatürü önemli bir göstergedir. Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde OGT tartışmaları, cari kurlardan hareketle inceleme konusu yapan çalışmalardan farklı olarak SGP kuru ile ele alınması yoluna gidilmiştir. Cari açığın minimum olduğu yıllar baz alınarak, o yıl (veya yıllar) olması gereken kur değeri olarak tespit edilmiş ve bu yıllar baz alınarak hesaplanan kurlardan hareketle ulusal gelir rakamları teşkil ettirilmiştir.

OGT tartışmalarında cari dolar kurundan Türkiye'nin 1955 yılında alt-orta sınıfa girdiği ve burada 50 yıl kalarak 2005 yılında üst-orta gelir gurubuna geçtiği kabul edilmektedir. Veri bu bilgiye karşılık, kurun olması gereken seviyelerindeki tartışmalar da dikkate alınarak 1980-2013 yılları aralığında Türkiye'de 1987, 1989, 1997 ve 2003 yıllarında cari açığın minimum düzeylerde olduğu ve hatta fazla verdiği yıllar olarak gözlenmiştir. Bu yıllar baz alınarak hesaplanan kişi başı gelir rakamlarında Türkiye ekonomisinin literatürde belirtildiği gibi 2005 yılında üst-ortaya geçmediği; Dünya Bankasının Atlas Metodunda belirttiği gibi 1997 yılından ve hatta daha öncesinde üst-orta guruba girdiği belirlenmesi yapılmıştır. Baz alınan yıllara göre Türkiye ekonomisinin üst-ortaya geçiş yılları ve kaç yıldır bu düzeyde kaldığına ilişkin bilgiler şu şekildedir:

1987 bazında 2004 yılında ve 9 yıldır,
1989 bazında 1999 yılında ve 14 yıldır,
1995 bazında 1997 yılında ve 16 yıldır,
2003 bazında 1987 yılında ve 27 yıldır,

Yukarıdaki tespitler dikkate alındığında, baz yıl ne kadar geriye giderse, üst-orta gelir gurubunda bulunma süresi de o kadar şimdiki tarihe yaklaşmaktadır. Özellikle dünya ekonomisinde finansal genişlemenin/para bollaşmasının yaygınlaştığı 2000'li yıllardan itibaren SGP kur bağlantısının kopması ile birlikte yükselen ekonomilerde suni refah edinimleri yaşandığı bilinmektedir ki, baz yılın şimdiki tarihe yaklaşmasına paralel olarak Türkiye'nin üst-orta gelire daha önce geçtiği gibi bir sav ile de bu desteklenmektedir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde suni olarak değersizleşen kurlardan dolayı orta gelire bile yaklaşmadığına dair uç iddialar bir tarafa, OGT'de ortalama kalma süresinin 14 yıl olduğu dikkate alınır, Türkiye'nin OGT'ye düştüğü açıkça gözükmektedir. Bu durum oluşturulan her veri seti için ekonometrik yöntemlerle test edilebilir.

OGT'de bulunan Türkiye'nin bu süreyi kısa tutabilmesi, üst gelire sıçraması ile aş anlamlıdır. Üst gelir gurubuna geçiş için de "**sanayileşme eşittir kalkınma**" terimini de dikkate alacak ve daha da ötesi yüksek katma değerli ürünler üretebilme yeteneğini geliştirecek uygulamalar içinde olması önem arz etmektedir. Yüksek katma değer de ekonomik çeşitliliğe dayandırılması gerekliliği ihmal edilmemelidir. Ayrıca katma değer de yüksekliğinin de eğitim, bilgi ve teknolojiye dayalı politikalarla olacağı ve bunların da, "**daha demokratik-özgürlükçü-şeffaf-hesap verebilir**" bir yapının varlığıyla, yani rant yaratan ekonomi değil, üreten ekonomiyle mümkün olacağı açıktır.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. ve J. A. Robinson, **Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, (Çev. F. R. Velioğlu), Doğan Kitap, İstanbul, 2014.
- Başoğlu, U., N. Ölmezoğulları ve İ. Parasız, **Dünya Ekonomisi: Küreselleşme, Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1999.
- Berber, M. **İktisadi Büyüme ve Kalkınma: Büyüme Teorileri ve Kalkınma Ekonomisi**, Derya Kitabevi, Trabzon, 2011.
- Bozkurt, E., **Orta Gelir Tuzağı: Türkiye ve Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Araştırma**, Atatürk Üniversitesi SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2014.
- Bozkurt, E., S. Bedir, D. Özdemir ve E. Çakmak (2014), "Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye Örneği", *Maliye Dergisi*, Sayı: 167, ss: 22-39.
- Dalgıç, B., P. Varol İyidoğan ve E. Balıkcıoğlu (2014), "Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Hangi Faktörler?", *Maliye Dergisi*, Sayı: 167, ss: 116-125.
- Eichengreen, B., D. Park and K. Shin, "Growth Slowdowns Redux: New Evidence on the Middle Income Trap", (Working Paper No: 18673), *National Bureau of Economic Research (NBER)*, Cambridge, January 2013, 2.
- Eichengreen, B., D. Park and K. Shin, "When Fast Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China", (Working Paper No: 16919), *National Bureau of Economic Research (NBER)*, Cambridge, March 2011, 16.

- Emsen, Ö. S., Ş. M. Ersungur ve D. Özdemir, **Ekonomik Sistemler ve Geçiş Ekonomileri: Orta Asya ve Kafkasya Geçiş Ekonomilerine Bir Bakış**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.
- Felipe, J., A. Abdon and U. Kumar, “Tracking the Middle-Income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?”, (Working Paper No:715), *Levy Economics Institute of Bard College*, New York, 2012.
- Gerni, C., Ö. S. Emsen ve M. K. Değer (2008), “İthalata Dayalı İhracat ve Ekonomik Büyüme: 1980-2006 Türkiye Deneyimi”, *İzmir İktisat Kongresi Anısına 2. Ulusal İktisat Kongresi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 20-22 Şubat 2008, ss: 1-21.
- Koçak, E. ve Ü. Bulut (2014), “Orta Gelir Tuzağı: Teorik Çerçeve, Ampirik Yaklaşımlar ve Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”, *Maliye Dergisi*, Sayı: **167**, ss: 1-21.
- Kuşkay, S. Y., **Sovyet-Tipi Ekonomilerin Merkezi Plandan Serbest Piyasaya Geçiş Deneyimi (1989-2000): Türkiye ve Diğer Gelişmekte Olan Ülkeler Dersler**, Atatürk Üniversitesi SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2001.
- Kutlu, E. ve R. Eşkinat, **Dünya Ekonomisi**, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No: 150, Eskişehir, 2002.
- Mert, M. (2014), “Türkiye’de ve Dünyada Orta Gelir Tuzağının Talep Yönlü Boyutuna İlişkin Bir Tartışma”, *Maliye Dergisi*, Sayı: **167**, ss: 93-115.
- Ofer, G. (1987), “Soviet Economic Growth: 1928-1985”, *Journal of Economic Literature*, **25 (4)**, pp: 1767-1833.
- Pamuk, Ş., **Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, 2. Baskı, İstanbul, 2014.
- Robertson, P. E. and L. Ye (2013), “On the Existence of a Middle Income Trap”, **Available at SSRN**: <http://ssrn.com/abstract=2227776> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2227776>.
- Sak, G. (2012), “Çok Alametler Belirdi: Türkiye Sanayisizleşiyor”, TEPAV, 26 Aralık, İstanbul, http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1357213303-8.Guven_Sak_Cok_Alametler_Belirdi_Turkiye_Sanayisizlesiyor.pdf (Erişim Tarihi: 26.04.2015)
- Şafak, E., **Firarperest**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.
- TCMB, 2014, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <http://evds.tcmb.gov.tr/>
- Tuncel, C. O. (2014), “Orta Gelir Tuzağı ve İnovasyon Politikaları: Doğu Asya Deneyimi ve Türkiye İçin Dersler”, *Maliye Dergisi*, Sayı: **167**, ss: 40-70.
- Woo, W. T. (2012), “China Meets the Middle-Income Trap: The Large Potholes in the Road to Catching-Up”, *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, **10/4**, pp: 313–336.
- Worldbank, 2014, Atlas Method, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378834-how-does-the-world-bank-classify-countries>
- Worldbank, 2014, World Development Indicators, <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.
- Yaşar, E. ve M. A. Gezer (2014), “Türkiye’nin Orta Gelir Tuzağına Yakalanma Riski ve Bu Riskten Kurtulma Önerileri”, *Maliye Dergisi*, Sayı: **167**, ss: 126-148.
- Yeldan, E. (2012), “Türkiye Orta Gelir Tuzağına Yaklaşırken”, *İktisat ve Toplum*, Sayı 21-22, s. 26-30.
- Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E. ve Özsan, M.E. (2012), “Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?”, *Türkonfed Raporu*.